

טעם עליון וטעם תחתון בעשרת הדברות הרב ד"ר אהרן אדלר

1. שמות פרק כ

(א) וַיִּדְבֹּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאָמֹר: ס

(ב - ג) אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים
לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי: (ד) לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל
תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם
מִתַּחַת לָאָרֶץ: (ה) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ
אֶל-קִנְאָה פֶקֶד עֵוֹן אֲבֹת עַל בְּנֵים עַל שְׁלֵשִׁים וְעַל רִבְעִים
לְשָׁנָאִי: (ו) וַעֲשֵׂה חֶסֶד לְאֻלְפִים לְאֹהֲבֵי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתַי: ס

(ז) לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוּא כִּי לֹא יִנָּקֶה ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא
אֶת שְׁמוֹ לְשׁוּא: פ

(ח) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: (ט) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל
מְלֹאכְתְּךָ: (י) יוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֹאכָה
אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ עֲבָדְךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהֶמְתְּךָ וּגְרֶדְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: (יא) כִּי
שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר
בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: ס

(יב) כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יָאָרְכוֹן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה'
אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ: ס

(יג) לֹא תִרְצַח ס לֹא תִנְאֹף ס לֹא תִגְנוֹב ס לֹא תַעֲנֶה בְּרַעְךָ עַד שָׁקֶר:
ס

(יד) לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס לֹא תַחְמֹד אִשְׁתּוֹ רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ
וְשׁוֹרוֹ וְחִמְרוֹ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: פ

2. תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ג עמוד א

והא אמר רב איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב: מאי דכתיב
[נחמיה ח:ח] ויקראו בספר תורת האלהים מפרש ושום שכל
ויבינו במקרא. ויקראו בספר תורת האלהים - זה מקרא, מפרש -
זה תרגום, ושום שכל - אלו הפסוקין, ויבינו במקרא - אלו פיסקי
טעמים, ואמרי לה: אלו המסורת. - שכחום וחזרו ויסדום.

3. לשון אנציקלופדיה תלמודית [עפ"י שו"ת הרדב"ז ח"ג א סח' (תרמג)]

אף על פי שהטעמים ניתנו בסיני – לסוברים כן – לא ניתנו כתובים בספר, אלא מקובלים הם על פה ממשה מסיני, ולא ניתנו להיכתב בספר תורה, לפי שהם פירוש לתורה שבכתב, ודינם כשאר תורה שבעל פה שלא ניתנה להיכתב, וציוה הקב"ה לכתוב את התורה בלא טעמים כמו שציווה שלא לנקדה, לפי שיש בדברי התורה כשהם בלא טעמים ונקודות עוד משמעויות רבות, שאינן לפי פשוטו של מקרא, והטעמים והנקודות הם פירוש לתורה עפ"י משמעות פשטה...."

4. בראשית פרק יב

(ח) וַיַּעֲתֶק מֶשֶׁם הָהָרָה מִקֶּדֶם לְבֵית אֵל וַיֵּט אֱהֱלָה בֵּית אֵל מִיָּם וְהָעִי מִקֶּדֶם וַיָּבֵן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה':

5. שמות פרק לד

(ה) וַיֵּרֶד ה' בָּעָנָן וַיִּתְּצַב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה':

6. בראשית פרק כט

(ו) וַיֹּאמֶר לָהֶם הַשָּׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם וְהִנֵּה רָחֵל בָּתּוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאן:

(ט) עוֹדְנֵנוּ מִדְּבַר עַמָּם וְרָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן אֲשֶׁר לְאֲבִיהָ כִּי רָעָה הוּא:

7. רש"י בראשית פרשת ויצא פרק כט פסוק ו

(ו) באה עם הצאן - הטעם באל"ף, ותרגומו אתיא. (פסוק ט) ורחל באה, הטעם למעלה בב"ת ותרגומו אתת. הראשון לשון עושה, והשני לשון עשתה:

8. שמואל א פרק טו

(יד) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וְמָה קוֹל הַצֹּאן הַזֶּה בְּאֶזְנִי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אֲנֹכִי שֹׁמֵעַ:

9. קול אליהו [הגר"א], פ' ויגש

(יח) וַיִּגֶשׁ אֵלָיו יְהוֹדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי....

בפסוק ויגש אליו הנגינות קדמא ואזלא ורביעי זרקא מונח סגול, ויש לפרש שרומז לו למה קדם ואזל הרביעי, שהוא יהודה, משום דזרקא, שזרק עצמו מלהיות מונח בעם סגולה שפסק עצמו מעולם הבא אם לא יביאנו.

10. בראשית פרק לב

(יא) קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשיתי את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות:

11. חזקוני שמות פרק כ פסוק יד

יש ברוב הדברות שתי נגינות ללמד שבעצרת שהיא דוגמא מתן תורה, ומתרגמין הדברות קורין כל דברת לא יהיה לך וכל דברת זכור בנגינות הגדולות לעשות כל אחת מהן פסוק אחד שכל אחד מהן דברה אחת לעצמה. ודברות לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה קורין בנגינות הקטנות לעשות ד' פסוקים שהם ד' דברות. אבל בחודש שבט כשקורין בפרשת יתרו כשאר שבתות השנה קורין לא יהיה לך וזכור בנגינות הקטנות לעשות מכל אחת מהן ד' פסוקים, ודברות לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה קורין בנגינות הגדולות לעשות פסוק אחד לפי שלא מצינו בכל המקרא פסוק משתי תיבות חוץ מאלו ובשבועות דוקא כמו שפי' למעלה. גם בדברות אנכי ולא יהיה לך יש נגינה גדולה לעשותן שתיהן פסוק אחד לזכרון שבדבור אחד נאמרו, כיצד בתיבת אנכי פשטא ובתיבת אלהיך זקף קטן ובתיבת הוצאתיך תלישא ובתיבת מארץ מצרים קדמא ואזלא ובתיבת עבדים רביעי.

12. שערי תורה [לר' זלמן הענא], סי' שכה'

...שהיה זה כמו קרי וכתב. שטעם העליון הוא לפי הכתיב, שחילק הפרשיות בפסוק של לא תרצח וגו' עושה אותנו לפסוקים נפרדים. והטעם התחתון הוא לפי הקרי, שכיוון שלא מצינו במקרא פסוקים של שתי תיבות, לכן הקרי, שהוא כמשפט הלשון, עושה הכל לפסוק אחד. וכן לא מצינו במקרא פסוקים ארוכים כמן אנכי וגו' וכן זכור וגו', לכן הקרי מחלק אותם לפסוקים בינוניים כפי משפט הלשון.

13. רות פרק ג

(ג) וְרַחֲצָה וְסָכָה וְשָׁמַת שְׁמִלְתִּיךָ עָלַי וּיְרֵדְתִּי וְיָרַדְתִּי הַגֶּרָן
אל תִּדְעִי לְאִישׁ עַד כָּלְתוּ לֶאֱכֹל וּלְשִׁתוֹת:

14. רש"י שמות פרשת יתרו פרק כ פסוק א

את כל הדברים האלה - מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא עשרת הדברות בדבור אחד, מה שאי אפשר לאדם לומר כן. אם כן מה תלמוד לומר עוד אנכי ולא יהיה לך, שחזר ופירש על כל דבור דבור בפני עצמו:

15. משנה מסכת אבות פרק ד, משנה ב

בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה כבחמורה ובורח מן העבירה
שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה
ושכר עבירה עבירה:

16. רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה ד

מצות עבודת כוכבים כנגד המצות כולן היא שנאמר וכי תשגו
ולא תעשו את כל המצות וגו' ומפי השמועה למדו שבעבודת
כוכבים הכתוב מדבר, הא למדת שכל המודה בעבודת כוכבים
כופר בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים
מאדם ועד סוף העולם שנאמר מן היום אשר צוה ה' והלאה
לדורותיכם, וכל הכופר בעבודת כוכבים מודה בכל התורה כולה
ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם ועד סוף העולם
והוא עיקר כל המצות כולן.

17. דברים פרק כ

(טז) רק מערי העמים האלה אשר ה' אלהינו נתן לך נחלה לא
תחיה כל נשמה:

18. שמות פרק כב

(ח) על כל דבר פשע על שור על חמור על שיה על שלמה על כל
אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם אשר
ירשיען אלהים ישלם שנים לרעהו: ס

19. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף נח עמוד ב

ואם תאמר: מפני מה לא נשא אדם את בתו - כדי שישא קין את
אחותו, משום עולם חסד יבנה

20. ויקרא פרק כ

(יז) ואיש אשר יקח את אחתו בת אביו או בת אמו וראה את
ערוته והיא תראה את ערותו חסד הוא ונכרתו לעיני בני עמם
ערוות אחתו גלה עונו ישא: